12 Výroková logika

Výrok, výroková formule

V dalším textu jsou shrnuty základní pojmy dvou částí matematické logiky:

1) výrokové logiky (pracujeme s *výroky*)

2) predikátové logiky (pracujeme s *výrokovými formami*)

Základním pojmem výrokové logiky je *výrok.*

Výrok = každé srozumitelné sdělení, o kterém má smysl říci, že je buď pravdivé a nebo nepravdivé.

(Není důležité, zda to mohu rozhodnout právě teď, ale zda má smysl o pravdivosti rozhodovat.)

Příklady výroků: *Venku padá sníh.*

Baví mě matematika.

20. 5. 2005 bude deštivo.

Číslo 7 je dělitelné 4.

Výroky označíme *výrokovými proměnnými.* K označení budeme používat malá písmena

a, b, c, p, q, r, ...

Výroky mohou být pravdivé nebo nepravdivé. Jednotlivým výrokům přiřadíme jejich *pravdivostní hodnotu*.

Ph .... pravdivostní hodnota výrok je pravdivý Ph (a) = 1

výrok je nepravdivý Ph (b) = 0

Ke každému výroku lze vytvořit jeho *negaci*.

původní výrok .... p negace výroku .... $\neg$ p

Negace výroku = výrok, který je nepravdivý, je-li výrok p pravdivý, a který je pravdivý, je-li výrok p nepravdivý.

p	¬p
1	0
0	1

Složené výroky – vznikají ze dvou a více výroků pomocí _logických spojek_ (zapisují se pomocí *funktorů*).

Konjunkce .... ∧ . (čteme: p a q)

Konjunkce výroků p, q = výrok, který je pravdivý pouze tehdy, jsou-li pravdivé oba výroky p, q.

p	q	p∧q
1	1	1
1	0	0
0	1	0
0	0	0

Disjunkce .... ∨ + (čteme: p nebo q)

Disjunkce výroků p, q = výrok, který je pravdivý právě tehdy, když alespoň jeden z výroků p, q je pravdivý.

Ostrá disjunkce .... $\underline{\vee}$ (čteme: buď p nebo q)

Ostrá disjunkce výroků p, q = výrok, který je pravdivý právě tehdy, když je jeden z výroků p, q pravdivý a druhý nepravdivý.

p	q	p∨q
1	1	1
1	0	1
0	1	1
0	0	0

p	q	p$\underline{\vee}$q
1	1	0
1	0	1
0	1	1
0	0	0

Srovnejte význam spojky „nebo“ v běžném jazyce (Večer půjdu do kina nebo se budu dívat na televizi.) a ve výrokové logice.

Implikace .... => (čteme: jestliže p, potom q)

Implikace výroků p, q = výrok, který je nepravdivý pouze tehdy, když je výrok p pravdivý a výrok q nepravdivý.

P	q	$p \Rightarrow q$
1	1	1
1	0	0
0	1	1
0	0	1

Zamyslete se nad tím, který den v týdnu je výrok „Jestliže je dnes sobota, mám chobot.“ pravdivý.

Ekvivalence .... <=> (čteme: p právě tehdy, když q)

Ekvivalence výroků p, q = výrok, který je pravdivý pouze v případech, kdy oba výroky p, q mají stejnou pravdivostní hodnotu.

P	q	$p \Leftrightarrow q$
1	1	1
1	0	0
0	1	0
0	0	1

Všimněte si toho, že ekvivalenci lze chápat jako „oboustrannou implikaci“.

p	Q	$p \Rightarrow q$	$q \Rightarrow p$	$(p \Rightarrow q) \wedge (q \Rightarrow p)$
1	1	1	1	1
1	0	0	1	0
0	1	1	0	0
0	0	1	1	1

Abeceda výrokové logiky

- určuje, jaké symboly můžeme používat k vytváření složitějších výroků.

Znaky pro výrokové proměnné p, q, r, s, ...

Znaky pro konstanty (P......... pravdivý výrok, N......... nepravdivý výrok)

Znaky pro funktory $\wedge, \vee, \underline{\vee}, \Rightarrow, \Leftrightarrow, \neg$

Pomocné znaky ( ), [ ], { } .... závorky

Pomocí těchto znaků můžeme tvořit <u>*výrokové formule*</u>.

Například: $\neg (p \wedge q) \Rightarrow r$ je výroková formule

$\neg \Rightarrow (p\vee)$ není výroková formule (Jsou použity znaky z abecedy výrokové logiky, ale nemají „správné“ pořadí.)

Následující definice určuje, kdy užitím znaků výrokové logiky vznikne výroková formule.

Def. *Výroková formule*

Každá výroková proměnná p, q, r,...... je výrokovou formulí.

Konstanty P, N jsou výrokové formule.

Jestliže nějaké výrazy α, β jsou výrokovými formulemi, potom i výrazy $\neg \alpha$, $\alpha \wedge \beta$, $\alpha \vee \beta$, $\alpha \underline{\vee} \beta$, $\alpha \Rightarrow \beta$ a $\alpha \Leftrightarrow \beta$ jsou výrokové formule.

Žádné jiné výrazy nejsou výrokové formule.

Pravdivostní ohodnocení výrokové formule

Podle definice každá výroková formule obsahuje výrokové proměnné. Například formule

$(\neg p \vee q) \Rightarrow (\neg q \wedge p)$ obsahuje proměnné p, q.

Provedeme pravdivostní ohodnocení výrokové formule, tj. za proměnné dosadíme jejich pravdivostní hodnoty. Všechny vzájemné možnosti pravdivostního ohodnocení uvedeme v tabulce. Jestliže výroková formule obsahuje n proměnných, bude mít tabulka 2^n řádků.

$(\neg p$	$\vee$	$q)$	$\Rightarrow$	$(\neg q$	$\wedge$	$p)$
0	1	1	0	0	0	1
0	0	0	1	1	1	1
1	1	1	0	0	0	0
1	1	0	0	1	0	0

Při vyhodnocení mohou nastat 3 možnosti:

Pro všechny pravdivostní hodnoty výrokových proměnných vznikne z výrokové formule výrok pravdivý. Taková výroková formule se nazývá *tautologie.*

Pro všechny pravdivostní hodnoty výrokových proměnných vznikne z výrokové formule výrok nepravdivý. Taková výroková formule se nazývá *kontradikce.*

Pro některé pravdivostní hodnoty vznikne výrok pravdivý a pro některé nepravdivý. Taková výroková formule se nazývá *splnitelná formule*

Jaký typ formule je uveden v příkladu? Pro které hodnoty výrokových proměnných dostaneme pravdivý výrok?

Matematizace reálné situace

(užití pravdivostního ohodnocení při řešení slovních úloh)

Postup:

převedeme text z běžného jazyka do jazyka výrokové logiky,

provedeme pravdivostní ohodnocení,

výsledek převedeme zpět do běžného jazyka.

Př. V dílně pracují tři stroje podle těchto podmínek:

Pracuje-li první stroj, pracuje i druhý stroj.

Pracuje druhý nebo třetí stroj.

Nepracuje-li první stroj, nepracuje ani třetí stroj.

Rozhodněte, jaké jsou možnosti pro práci těchto tří strojů.

Řešení:

a) zavedeme výrokové proměnné:

a .... pracuje první stroj

b .... pracuje druhý stroj

c .... pracuje třetí stroj

Podmínky vyjádřené v textu úlohy zapíšeme jako výrokové formule.

1) $a \Rightarrow b$ 2) $b \vee c$ 3) $\neg a \Rightarrow \neg c$

b) provedeme pravdivostní ohodnocení výrokových formulí:

a	$\Rightarrow$	b	b	$\vee$	c	$\neg$a	$\Rightarrow$	$\neg$c
1	1	1	1	1	1	0	1	0
1	1	1	1	1	0	0	1	1
1	0	0	0	1	1	0	1	0
1	0	0	0	0	0	0	1	1
0	1	1	1	1	1	1	0	0
0	1	1	1	1	0	1	1	1
0	1	0	0	1	1	1	0	0
0	<u>1</u>	0	0	<u>0</u>	0	1	<u>1</u>	1

Protože všechny tři podmínky mají být splněny současně, vybereme řádky, ve kterých je u všech formulí pravdivostní hodnota 1. (V tabulce jsou tyto řádky vyznačeny barevně.)

Zjistíme, jaké jsou na vyznačených řádcích pravdivostní hodnoty proměnných a, b, c. Podle toho zformulujeme odpověď:

Jsou tři možnosti pro práci strojů:

pracují všechny tři stroje,

pracuje první a druhý stroj, nepracuje třetí,

první a třetí stroj nepracují, pracuje druhý stroj.

Logicky ekvivalentní formule

Nechť α, β jsou výrokové formule. Jestliže $\alpha \Leftrightarrow \beta$ je tautologie (tj. α i β mají stejné sloupce pravdivostních hodnot), říkáme, že α, β jsou logicky ekvivalentní.

Zápis: $\alpha \sim \beta$

Př. Zjistěte, zda je výroková formule $\neg (p \wedge q)$ logicky ekvivalentní s výrokovou formulí

$\neg p \vee \neg q$.

¬	(p	∧	q)	⇔	¬p	∨	¬q
0	1	1	1	1	0	0	0
1	1	0	0	1	0	1	1
1	0	0	1	1	1	1	0
1	0	0	0	1	1	1	1

Závěr: Dané výrokové formule jsou logicky ekvivalentní.

Dále uvádíme některé logicky ekvivalentní formule často užívané ve výrokové logice.

E1	$\neg (p \wedge q) \sim \neg p \vee \neg q$	de Morganovy zákony
E2	$\neg (p \vee q) \sim \neg p \wedge \neg q$	
E3	$p \wedge q \sim q \wedge p$	komutativnost konjunkce
E4	$p \vee q \sim q \vee p$	komutativnost disjunkce
E5	$(p \wedge q) \wedge r \sim p \wedge (q \wedge r)$	asociativnost konjunkce
E6	$(p \vee q) \vee r \sim p \vee (q \vee r)$	asociativnost disjunkce
E7	$p \wedge (q \vee r) \sim (p \wedge q) \vee (p \wedge r)$	vzájemná distributivnost konjunkce a
E8	$p \vee (q \wedge r) \sim (p \vee q) \wedge (p \vee r)$	disjunkce
E9	$\neg (\neg p) \sim p$	zákon dvojité negace
E10	$(p \vee \neg p) \sim P$	zákon vyloučení třetí možnosti
E11	$(p \wedge \neg p) \sim N$	zákon sporu
E12	$(p \Rightarrow q) \sim \neg p \vee q$	
E13	$(p \Leftrightarrow q) \sim (p \Rightarrow q) \wedge (q \Rightarrow p)$	
E14	$(p \wedge p) \sim p$	idempotence konjunkce
E15	$(p \vee p) \sim p$	idempotence disjunkce
E16	$(p \wedge P) \sim p$	neutrálnost P vůči konjunkci
E17	$(p \wedge N) \sim N$	agresívnost N vůči konjunkci
E18	$(p \vee P) \sim P$	agresívnost P vůči disjunkci
E19	$(p \vee N) \sim p$	neutrálnost N vůči disjunkci